

Naistutkimusta Havannassa 2005

Monday, August 29 2011, 11:11 AM

Naistutkimusta Havannassa 2005

A trip to the VI International Conference on Women's Studies organized by the University of Havana during November 21st-25th 2005, turned out to be an eye-opener to the every-day life of the Cubans. Everything was not like it seemed at the first glance. It was also easier to travel and participate as a European than as a US citizen. Cuba and the Cubans wished us welcome but left a number of questions unanswered.

By Sarri Vuorisalo-Tiitinen (February 2006)

Havannan lentokentän kello oli tunnin edellä Air Francen ilmoittamasta paikallisesta ajasta. Täällä ei nähtävästi oltu turhan tarkkoja tämänkään suhteen. Kansainvälisestä naistutkimuskonferenssista, johon esitelmäni oli hyväksytty heinäkuun puolella, ei ollut kuulunut mitään tarkempaa aikataulua tai konferenssiohjelmaa lähtöpäivään mennessä marraskuun lopussa, ja nyt olin täällä. Matkalaukusta oli jossain Helsinki-Pariisi-Havanna-välillä irronnut lappu, ja jouduin punaiselle linjalle tullissa. Espanjan kielen taitoni säilytti vaivalla silitetyt ja viivasuoraan viikatut pellavaiset kesävaatteet suorina ja pääsin jatkamaan etukäteen netissä varaamaani taksiin.

Matkalla hotelliin, St. Johniin (paikallisittain Sanjon) yritin tiirailla maisemia tilataksin takaikkunan verhojen takaa. Matalat rakennukset ja pimeys toivat mieleen Afrikan. Jo koneen laskeutuessa saattoi havaita sähkön säännöstelyn, Havanna oli 2,5 miljoonan asukkaan kaupungiksi niukasti valaistu. Tulevien iltojen aikana aluksi uhkaavalta ja arvaamattomalta tuntunut pimeys muuttui turvalliseksi, liikkuminen Havannan valaisemattomilla kaduilla tuntui kotoiselta, vanhan Havannan varjot muuttuivat kotioviensa edessä leikkiviksi lapsiksi ja rappusilla istuviksi äideiksi, isoäideiksi, miesporukat domino- ja korttiseurueiksi. Turvallisuusmittariksi nousikin väkimäärä kaduilla, autiot kujat kannatti jättää omaan rauhaansa.

Konferenssi-ilmoittautuminen oli täydessä käynnissä saapuessani seuraavana aamuna Havannan yliopiston naistutkimuksen laitokselle noin keskimäärin arvioiden oikeaan aikaan. Olin noussut kuudelta ja seitsemältä hämmästelien aamuvirkkujen hotellivieraiden määrää aamiaisella. Huoneeni tallelokeron avainta luovuttamaan tullut matkalaukunkantaja valisti, että Kuubassa ei käännetty kelloja taaksepäin talviaikaan. Menos mal, että olin noussut aikaisin, yliopistolle ei tullut kiire.

Tiukkailmeiset kuubattaret eivät mitenkään vastanneet helpottuneeseen kommenttiini siitä, että olin ilman mitään tarkempia ohjeita löytänyt oikeaan aikaan oikealle ilmoittautumispaikalle. "And now, the money." Vaikka puhuin espanjaa ja listoissa sekä valmiiksi tekstatussa nimilapussa luki selvästi, että olin Suomesta. Ylimääräiset 20 vaihdettavaa Kuuban pesoa, CUCia (peso convertible, n. 20 euroa) konferenssia edeltävästä vapaaehtoisesta kurssista "Kuuban naisten nykytilanne". Olin luonnollisesti kiinnostunut objektiivisesta, ajantasaisesta tiedosta kuubalaisen naisen arkipäivästä, jonka täytyi olla haastava. Kahden tunnin propagandapaketti kahdeksalle kuulijalle Kuuban saavutuksista koulutuksessa ja terveydenhuollossa. Prostituutioutiset olivat ulkomaisen median paisuttelemia. Omat silmät yliopiston ulkopuolisessa maailmassa kertoivat myöhemmin muuta.

Kaupungilla

Hirmumyrsky Gamma oli matkalla Kuuban saarten ohi Floridaan hajonnut pienemmiksi rankkasateen hänniksi. Lukuisista Havanna-dokumenteista ja elokuvista tutulla rantabulevardi Malecónilla mainingit murtuivat korkealle ja löivät leveän kadun vastakkaiselle puolelle. Rakennusten edustalla oli vaikea erottaa, korjattiinko vielä edellisen syysmyrskyn, Katrinan jälkiä vai olivatko roskakasat normaalia rakennus- ja talousjätettä. Olin hotellin vastaanotossa aamulla tiedustellut, oliko hanavesi juomakelpoista. Oli kyllä, mutta Teille emme sitä suosittele. Erilainen bakteerikanta, arvelin. Enemmänkin, Katrina oli myllännyt Havannan vedenjakelujärjestelmän.

Havannan kaupunkikuva oli mykistävä. Historian eri kerrokset koloniaalisesta rakennustyylistä 1800-luvun

Pariisia tai Madridia muistuttavaan tyyliin kuorrutettuna entisen neuvostoajan rappiolla potenssiin tuhat, trooppinen ilmasto palmuineen ja suojakerrointa vaativine UV-säteineen sekä joka puolella ympäröivä meri, joka ei avannut tietä mihinkään, loivat surrealistisen sekoituksen, joka vaati sulattelua.

Todellisuus ei ensimmäisenä päivänä ollutkaan pittoreskia Kuuba-dokumenttien luomaa kuvaa kekseliäistä kuubalaisista värikkäissä amerikanraudoissaan, vaan myös Ladoja, ammottavia kuoppia kaduissa ja talojen seinissä, puoliksi romahtaneita pieniä linnoja, laihoja kanankoipia, jotka eivät tuntuneet olevan mitään sukua pulleiden broileriserkkujensa reisipaloille. Yhdysvaltalaisen kollegojen kaipaamat rintapalat olivat mystisesti kateissa koko kaupungista, ehkäpä loistohotelli Cuba Nacionalin pöydissä. Kuubalaisesta vientikanasta en muista kuulleen. Ja missä kaikki lapset olivat? Eivätkö kuubalaiset halunneet tehdä lapsia taloudellisen ahdingon keskellä? Jo päivän kävely kaupungin kaduilla jätti avoimeksi paljon kysymyksiä.



Kuva: Sarri Vuorisalo-Tiitinen.

Konferenssipäivät

Avajaiset yliopiston Aula Magnassa seuraavana aamuna kello kymmenen. Ilmoittautuessa jaettu ohjelma kädessä käsitykseni kongressin koosta ja sen eri alueista oli selvempi. Saapuessani Aula Magna oli lukossa, ovenvartijamummeli avasi oven hyvin vaatimattoman näköisestä sisäänkäynnistä. Sisäpuolelta paljastui upea, seinä- ja kattomaalauksin koristeltu juhlasali. Järjestäjiä sen puoleen kuin muita osanottajiaakaan ei tuntunut kovin runsaslukuisesti olevan paikalla.

Myöhemmin opin, että akateeminen vartti oli yksi tunti. Paitsi konferenssikaronkassa keskiviikkona, juhlat olivat alkaneet tasan kello kuusi, kun rankan kaupunkikierroksen jälkeen parin muun osanottajan kanssa seitsemältä konkasimme paikalle. Asiat tärkeysjärjestyksessä siis.

Avajaisanat toivottivat kaikki osallistujat lämpimästi tervetulleiksi ja ohjelmaa elävöitti upea nuorten soittajien kansanmusiikkikooste. Aamukahvista oli jo aikaa, mutta terästäydyin, kun avajaispuheessa hyvin suorasanaisesti kritisoitiin pohjoisen naapurin hallintoa ja sen vaikutuksia parin yhdysvaltalaisen pääpuhujan poissaoloon paikalta.

Varsinainen konferenssi kesti neljä päivää. Kansainvälinen konferenssi järjestettiin kuudennen kerran, seuraava on kahden vuoden päästä. Hyvin yleisen "Naiset 2000-luvulla" -otsakkeen alle mahtui teemoja naisten oikeuksista, naiseen kohdistuvasta väkivallasta naistutkimuksen teoria- ja metodologialuentoihin. Yksi suosituimmista aiheista oli terveydenhuollon, kasvatustieteiden ja yhteiskunnallis-taloudellisen kehityksen lisäksi taide ja kirjallisuus. Myös teknologia oli edustettuna, olisin ollut kiinnostunut kuubalaisen naisinsinöörin esitelmästä, onko kaivosoppi vain miesten tiedettä, mutta päällekkäisyyden vuoksi jouduin jättämään sen väliin. Miesesitelmöitsijöitä oli muutama, yksi tutki Kuuban kansallisbaletin naistanssijattaria ja pari perhesuunnittelua Meksikossa ja Etelä-Afrikassa. Myös hormonihoidot ja plastiikkakirurgiaa käsiteltiin.

Hyväksytyt esitelmiä oli noin 150, niistä noin viisi ryhmäesitelmiä. Päivät olivat hyvin tiiviitä, samanaikaisia sessioita oli viisi tai kuusi, jokaisessa 3-8 esitelmää. Oman esitelmäni zapatistinaisista pidin viimeisenä päivänä "Sukupuoli, rotu, luokka ja etnisyys" -ryhmässä. Alkuperäisistä kuudesta samaan ryhmään kuuluvasta meitä oli loppujen lopuksi paikalla kaksi, joten ryhmä yhdistettiin sosioekonomisen kehityksen kanssa.

Audiovisuaalisten välineiden valikoima rajoittui piirtoheittimeen, parilla harvalla oli oma tai käytännössä työnantajan dataprojektori mukana. Mukavan moderni yllätys oli CD-Rom, joka annettiin ilmoittautumisen yhteydessä. Siihen on koottu kaikki esitelmät, lisäksi graafisesti upeasti toteutettuna paljon muuta tietoa Kuubasta. Rompulla on ollut jälkikäteen helppo palata kiinnostaviin esitelmiin, sillä niitä riitti ja rompun ansiosta niistä on voinut jatkaa keskustelua sähköpostitse eri osallistujien kanssa.

Konferenssin akateeminen taso oli korkea ja keskustelut hyvin moderoitu, osallistujan omasta venymiskyvystä riippui, miten joustavasti erilaisiin käytännön järjestelyihin tai niiden puutteeseen suhtautui. Tästä konferenssikokemuksesta sai koordinaatteja, joiden mukaan suunnistaa seuraavalla kerralla niin kuubalaisessa yhteiskunnassa kuin yliopiston sisällä. Ilmoittautumisrivistön naisten tiukat ilmeetkin sulivat karonkkaan mennessä ja viimeistään rytmiryhmän laulajan maittain luritetut kutsut tanssilattialle tutustuttivat erimaalaiset osanottajat toisiinsa.

Pääosa kongressin osanottajista oli Yhdysvalloista ja luonnollisesti Kuubasta, muutama Espanjasta. Olin ainoa Pohjoismaiden edustaja. Cómo no. Esitelmäpäivien aikana paljastui, että valtaosa Yhdysvaltojen osanottajista oli sitä vain paperilla, osa ei ollut saanut Kuuban viisumia lainkaan, osa oli konferenssiosallistumisen varjolla saapunut maahan ilman todellisia aikeita osallistua työryhmiin tai yleisessioihin. Yhdysvaltojen päässä matkailurajoitukset ovat etenkin Bushin jälkimmäisellä kaudella huomattavasti kiristyneet, amerikanenglantia puhuvia turisteja ei ole. Viidestä konferenssipäivästä viimeistä kohti yhdysvaltalaisedustus harveni tasaisesti. Osasyynä ilmeisesti kieliongelmat, tulkkaus espanjasta englanniksi oli järjestetty mallikkaasti, mutta monen salin akustiikka oli niin huono, että simultaanitulkkaus teki niin espanjan- kuin englanninkielisen tulkkauksen seuraamisen vaikeaksi.

Valuutanvaihtoa ja vilunkipeliä

Yhdysvaltalaisten osanottajien toinen ongelma oli raha, tai paremminkin sen puute. Dollari ei marraskuussa 2004 toteutetun uudistuksen jälkeen ole enää käypää valuuttaa, sen kurssi oli huono, ei suinkaan se 1:1, jonka nettivaluuttalaskurini antoi ennen lähtöä, vaan huhtikuisen revalvoinnin johdosta 1,08 dollaria yhdestä CUCista, tai chavitosta, kuten kuubalaiset sitä kutsuvat erotuksena paikallisesta valuutasta, pesosta. Sen päälle käteisen dollarin vaihdolle oli määrätty 10 prosentin sakko. Euron vaihtokulut olivat 3-5 prosenttia, sadasta eurosta sai käteen noin 120 CUCia.

Kahden valuutan järjestelmä hämäsi joitakin, banaanikilon 8 peson torihinnat vaikuttivat aika hulpeilta, jos ei tiennyt, että yksi CUC vastasi noin 27 pesoa. Kummankin valuutan uudesta revalvoinnista oli marraskuussa puhetta, ja on jopa arvailtu, että tämä kahden rinnakkaisen valuutan järjestelmä yhtenäistetään.

Kaikista luottokorteistakaan ei ole apua. Järki ja viimeistään Google sanoo, että American Express ei ole käypä kortti Kuubassa, mutta silti asia tuli yllätyksenä joillekin. Ei hätää, kaupungilla liikkui luotettavan oloisia salkkua kantavia pukumiehiä, joilla oli käyntikortissa firman nimikin: Oficina de Asuntos de Turistas Americanos (Amerikkalaisten turistien asioimisto). Yhdysvalloista lähetettävälle lisärahalle tarvittiin kuubalainen vastaanottaja, nämä ystävälliset asiamiehet voisivat hoitaa siirron ja rahan toimittamisen pulassa olevalle amerikkalaiselle.

Muitakin vieraanvaraisia henkilöitä liikkui turistien suosimilla paikoilla. Vladimir antoi numeronsa ja kutsui kotiinsa syömään, äiti valmistaisi päivällisen kolmelle ulkomaalaiselle. Aika erikoista, ruokahan on kortilla ja tavallisen kuubalaisen keskimääräiset kuukausitulot 20 CUCia. Vierailukutsu oli mahdollinen, koska Vladimir oli töissä maatalousministeriössä ja pystyi järjestelemään elintarvikeasioita. Treffit jo sovittu konferenssivieraan hotellin aulaan.

Kyyninen pohjoismaalainen astuu kuvaan, vahvistaa epäilyksensä oman hotellivirkailijansa tuella: "Ai nuori mies noin vain ryhtyi keskustelemaan kadulla? Eikä ollut ennestään tuttu? Ja syömään? Ei kuubalaisilla ole tarpeeksi ruokaa itselleenkaan. Maatalousministeriössä? Hahaa... Ja asuu vanhassa Havannassa? Vielä yksi kysymys, oliko hän... musta?" Ei, mutta kaikkea muuta kyllä. Pohjoismaalainen ryhtyy ilonpilaajaksi ja estää kaikkien kolmen tilaisuuden tutustua aitoon kuubalaiskotiin.

Sen sijaan lähdettiin Malecónille etsimään ravintolaa, jossa olisi isot annokset kohtuuhintaan. Ensimmäinen

vaatimaton ateriani hotellin kulmaravintolassa oli maksanut 15 CUCia. Sopiva paikka löytyikin, merinäkömää ravintolan toisen kerroksen terassilta, lämmin Havannan ilta, taatusti tuoretta, kokki grillaisi ruoan vasta tehtyämme tilauksen. Ehkä kalaa kaikkien laihanlaisten kanankoipien jälkeen, mitähän kalaa tämä on, kun äidinkielenään espanjaa puhuvat kollegatkaan eivät tunnistaaneet sitä? Komea, vilkkuvasilmäinen kokkinuorukainen miltei läkähtyy nauruunsa kysytyäni, onko kyseessä jokin paikallinen kalalaji. Jos ei ole vientikanaa, niin ei ole tuontikalaakaan.

Jo yli 45 vuotta vallinneen Yhdysvaltojen kauppasaarron päälle kasautunut Neuvostoliiton hajoaminen ajoi Kuuban 1990-luvulla período especialiin, äärimmäisen puutteen aikakauteen, jota ei mielellään ääneen muisteltu. Maantienvarret olivat täynnä Plan Bushia jyrkästi kritisoivia kylttejä: "Plan Bush vie lapsilta aamusuukon, iloisen katseen" – teemoja oli monia. Nyt autot kulkivat venezuelalaisella öljyllä, jota Kuuba vaihtaa terveydenhuollon asiantuntijoihin. Koulutus ja terveydenhuolto olivatkin pääpuheenaiheita, kun Kuuban nykytilanteesta konferenssissa keskusteltiin. Viikonloppuna lapsetkin ilmestyivät kaduille: kuubalainen koulujärjestelmä ottaa jo yksivuotiaat huomaansa.



Kuva: Sarri Vuorisalo-Tiitinen.

Kulkuneuvoja

Hotellista Havannan keskustaan oli noin kolmen vartin kävelymatka. Kävellessä näkee enemmän, mutta uteliaisuuttani ja myös aikaa säästääkseni halusin eräänä päivänä kiivetä polkupyörätaksin, bicitaxin kyytiin. Ensimmäinen kuski kieltäytyi, seuraava puertoricolais-newyorkilaisen kollegan kanssa bongattu nuorukainen otti meidät kyytiin ja selvensi asiaa koettaessani ottaa kaupunkikuvia polkupyöräperspektiivistä: "Koettakaa näyttää mahdollisimman ei-turisteilta."

Miten ja miksi? Turistien kyyditseminen oli 5000 peson sakon uhalla kielletty, mutta kuskit antoivat keskenään kadunkulmissa vinkkejä turistipoliisien passipaikoista. Näitä sinisiä järjestyksenvalvojaia oli Havannan keskustan kaduilla paljon. Vinkeistä huolimatta eräässä kadunkulmassa pysähdyimme suoraan sinipukuisen turistipoliisin viereen, mutta tämä ei ollut huomaavinaan meitä. Kuskin mukaan "tällaisia me kuubalaiset onneksi olemme, vähän unessa koko ajan".

Nuori mies kertoili avoimesti elämästään Kuubassa, jopa uskonasioistaan. Hän oli Jehovan todistaja ja luotti siihen, että Jumala järjesti niukkuudesta ja puutteesta huolimatta kuubalaisten asiat parhaaksi katsomallaan tavalla. Mutta maailmanlopun aikoja ellettiin, Katrina oli selvä merkki siitä. Olimme sopineet kyydistä yliopistolle johtavan mäen juurelle, kahta hän ei jaksaisi polkea perille asti. Kuskiraukan hikistä selkää tuijottaessamme tarjouduimme itse kävelemään loppumatkan jo vähän kauempaa. Supersympaattisesta kuskista huolimatta kyydistä jäi jotenkin outo olo, tai ehkä juuri siksi, toista kertaa ihmismoottorin kyytiin ei tehnyt mieli.

Kuubalaiset camellot, kuorma-auton nuppiin kiinnitettyt jatkettu linja-autot eivät vastanneet kuljetustarpeitani. Bussipysäkeillä oli valtavan pitkät jonot, kyytiin olisi tottumattoman ollut tuskallista tunkea. Missään ei myöskään lukenut, mihin ne menivät. Tienvarsissa seisoskelikin paljon liftereita, julkisen liikenteen kalusto- ja polttoainepulan vuoksi liftaaminen on Kuubassa edelleen käytössä oleva, usein nopein ja turvallinen tapa liikkua paikasta toiseen.

Kokeilematta oli vielä cocotaxi, kookospähkinän tai kananmunan muotoinen skootterin päälle rakennettu,

kuljettajan lisäksi kahdenistuttava koppero. Kolmas, meksikolais-wisconsinilainen kollega mukana me tungimme kahden paikalle takapenkille ja kottero lähti vaappumaan kohti vanhaa Havannaa ja kuljettajan suosittelemaa paladaria, yksityistä ravintolaa. Listaa tutkittuamme poistuimme paikasta saman tien. Cocokuski oli ulkopuolella odottelemassa, ei suinkaan meitä, vaan osuuttaan meiltä oletettavasti kiskotuista rahoista, jos olisimme jääneet ravintolaan syömään.

Jouduttuamme taas jalkakyytiläisiksi, päätimme samalla etsiä Havannan Chinatownin, josta olimme kuulleet huhuja. Sellainen oli olemassa, tosin melkein aitojen kiinalaisravintoloiden listoilta sai pyynnöstä yhtä lailla uusien tuttavieni haikailemia tostóneja, puertoricolaisittain paistettuja banaaneja, tai "sataa muuta vaihtoehtoa, keittoja, pizzoja"-.

Havannan, ja samalla koko Kuuban väestörakenne hämmästytti yhdysvaltalaisia. Kuuballa on vuosisatainen historia espanjalaisine valloittajineen ja Afrikasta purjehtineiden orjalaivojen kohdesatamana. "Mutta Miamiassa on vain valkoisia kuubalaisia." Kommentti herätti huomaamaan, että kuubalainen yhteiskunta virallisesta kansalaisten välisestä tasa-arvoaatteesta ja katukuvassa erottuvista kauniista ruskean eri sävyistä huolimatta on edelleen hyvin monikerroksinen. Rakenteen näki mikrotasolla jo hotellin henkilökunnan työnjaossa.

Opinko jotain?

Ennen kotiinlähtöä oli aikaa käydä vielä kirjakaupassa. Jätin laukkuni ovensuussa istuvalle miehelle. Pahvinen narikkalappu kourassani uppouduin tutkimaan uudempaa kuubalaista kirjallisuutta sisältävää hyllyä, ja etäisesti kuulin puhuttavan jostain vihreästä laukusta. Vertailin takakansia ja hintoja, selailin kiinnostavia kirjoja, häly voimistui ja tajusin, että puhuttiin minun vihreästä laukustani. Katse narikkaan, lapulle kourassa ei enää ollut vastinetta hyllyssä.

"Älkää huolestuko, el señor lähti hänen peräänsä, ei hätää." Pikakelaus, passi ja Visa hotellissa, vain muutaman kirjan verran CUCeja lompakossa, valokuvat! Noin kolmesataa digikuvaa muistikortilla, kameran nyt varmaan vakuutus korvasi. Pari syvää sisäänhengitystä, ja jonkin ajan kuluttua ovimies tosiaankin tuli takaisin laukku mukanaan. Joku vanhempi rouva oli ujuttanut sen oman laukkunsa alle ja kävellyt tyynen rauhallisesti ulos. Olin koko viikon yrittänyt saada otetta kuubalaisesta todellisuudesta, miten kaikki oli jotenkin toisin kuin olin oppinut.

Tässähän se oli: jätät laukun narikkaan, jotta et varastaisi kirjakaupasta kirjoja, sen sijaan oma laukkusi varastetaan. Mutta se lopullinen totuus: saat sen takaisin.

Kirjoittaja on Latinalaisen Amerikan tutkimuksen jatko-opiskelija ja valmistelee väitöskirjaa naisten asemasta zapatistidiskurssissa. Hän toimii myös pohjoismaisen Latinalaisen Amerikan naistutkimusverkoston HAINAn Suomen koordinaattorina.